

องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อ
ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช¹

Elements and roles of the ritual ceremony of Nakhon Si Thammarat City
Pillar Shrine for participants and Nakhon Si Thammarat Province¹

ปัทมาสน์ สุนทรโอวาท^{2*} และมนตรี มีเนียม³

Patthamas Suntorn-ovat^{2*} and Montri Meenium³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยได้รับทุนผลการเรียนดีเด่นเข้าศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

¹ This article is part of the thesis. Master of Arts Program, Department of Thai and Applied Thai, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University. Received outstanding academic scholarships to study at the graduate level.

² นักศึกษาระดับปริญญาโท, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² Graduate student, Master of Arts Program, Department of Thai and Applied Thai, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

³ รองศาสตราจารย์, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ Assoc. Prof., Master of Arts Program, Department of Thai and Applied Thai, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

*Corresponding author, E-mail: Patthamas.s@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช และเพื่อศึกษาบทบาทของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยคำถามแบบมีโครงสร้างและคำถามแบบปลายเปิด นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชประกอบไปด้วย พิธีกรรมหลัก และพิธีกรรมย่อย พิธีกรรมหลัก ได้แก่ พิธีบวงสรวง และพิธีกรรมย่อย ได้แก่ พิธีอัญเชิญองค์ตุ๊กตารามเทพ พิธีทางสงฆ์ พิธีบูชาธาตุ พิธีอารตีไฟ และพิธีเทกระจาด โดยมีองค์ประกอบในพิธีกรรมประกอบด้วย ผู้นำในการประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ตำแหน่งที่ตั้ง และเครื่องประกอบพิธี องค์ประกอบในพิธีกรรมหลัก และพิธีกรรมย่อยล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเชื่อมโยงระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ คนกับธรรมชาติ และคนกับคน

นอกจากนี้พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชยังสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 ประการ ได้แก่ 1. บทบาทในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 2. บทบาทในการสร้างความรู้สึกร่วมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 3. บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและสร้างปทัสถานให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 4. บทบาทในการ

สร้างอัตลักษณ์ให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 5. บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช บทบาทเหล่านี้นอกจากได้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแล้วยังช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่จังหวัดนครศรีธรรมราชอีกด้วย

คำสำคัญ: ศาลหลักเมือง, พิธีกรรม, นครศรีธรรมราช

Abstract

The purpose of this study was to study the elements and roles of the ritual ceremony of Nakhon Si Thammarat City Pillar Shrine for ritual participants and Nakhon Si Thammarat Province by using in-depth interviews and informal interviews consisting of structured questions and open-ended questions. Present the results of the research by descriptive analysis method.

It was found that the Ritual Ceremony of Nakhon Si Thammarat City Pillar Shrine consists of main rituals and sub-ritual. The main ritual include sacrificial ceremony and the sub-rituals, including the summon ceremony of Jatukhamramatthep, Buddhist ceremony, Rahu worship ceremony, Aarti ceremony, and overturn ceremony. The elements in the ritual include leader in the ceremony, ritual participant, location, and element in the ceremony. The elements in the main rituals and sub-rituals are symbols used in the connection between people and supernatural powers, people and nature, and people and people.

In addition, the ritual ceremony of Nakhon Si Thammarat City Pillar Shrine reflects the roles, duties of the ritual for ritual participants and Nakhon Si Thammarat Province 5 point including (1) roles in responding to psychological needs for ritual participants; (2) roles in creating feelings of ritual participants; (3) roles in fostering morality and creating norms for ritual participants (4) role in creating identity for Nakhon Si Thammarat; and (5) role in economic development for Nakhon Si Thammarat Province. These roles not only meet the basic needs of ritual participants but also helps to build strength and cultural stability for Nakhon Si Thammarat as well.

Keywords: City Pillar Shrine, ritual, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

ความกลัวและความไม่รู้ส่งผลให้เกิดความเชื่อ ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมขึ้น การประกอบพิธีกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงความหวัง ความหวาดกลัว ความปรารถนาและความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความนึกคิดของมนุษย์ มนุษย์ทุกกลุ่มสังคมต่างมีพิธีกรรมขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อของตนเอง รวมถึงเป็นพฤติกรรมของกลุ่มคนที่ได้มาพบปะสังสรรค์และสร้างแบบแผนพิธีเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตร่วมกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544)

ความเชื่อเกี่ยวกับการก่อสร้างเสาหลักเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นเชื่อว่าเสาหลักเมืองเคยมีมาตั้งแต่ในอดีต โดยพร่องรอยที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสถานที่ก่อสร้างเสาหลักเมืองคือที่หินหลักซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระมหาเจดีย์หรือที่เรียกกันว่าท่าชี โดยมีลักษณะเป็นเสาหินขนาดย่อมฝังไว้แต่ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว หลักฐานประกอบกับข้อสันนิษฐานว่าหลักเมืองเคยมีมาก่อนนั้นคือการมีศาลพระเสื้อเมือง ซึ่งตามคติโบราณกล่าวไว้ว่าเมื่อใดที่มีการตั้งศาลหลักเมืองต้องสร้างศาลพระเสื้อเมืองไว้ให้เทวดาเทพารักษ์ผู้รักษาบ้านเมืองด้วย (เปรม ติณสูลานนท์และสมุล คีคง, 2544, น. 1-2)

ในปี พ.ศ. 2528 จังหวัดนครศรีธรรมราชมีมติจะสร้างเสาหลักเมืองขึ้น อันเนื่องมาจากการตรวจดวงชะตาเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราชเข้าเกณฑ์ภัยร้ายหลายประการและไม่เป็นผลดีต่อบ้านเมืองทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สมควรที่จะต้องวางดวงชะตาเมืองใหม่และสร้างเสาหลักเมือง โดยมีเจ้าพิธีคนสำคัญคือพลตำรวจตรีขุนพันธรักษ์ราชเดช ในการดำเนินการสร้างเสาหลักเมืองขึ้นใหม่นี้มีพิธีกรรมที่เข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นพิธีเผาดวงชะตาเมืองเดิม พิธีตอกหัวใจสมุทร พิธีเบิกเนตรหลักเมือง พิธีปลุกยักษ์วันพระธาตุ เป็นต้น (เปรม ติณสูลานนท์และสมุล คีคง, 2544)

ต่อมาในปี พ.ศ.2556 เทศบาลนครนครศรีธรรมราชได้จัดพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น เป็นพิธีกรรมสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจะจัดขึ้นในช่วงวันที่ 1-5 สิงหาคมของทุกปี เนื่องจากวันที่ 3 สิงหาคมเป็นวันที่ก่อสร้างศาลหลักเมือง ตามกำหนดการในปีที่ผ่านมาพบว่าเป็นการประกอบพิธีกรรมร่วมกันระหว่างพิธีกรรมทางพราหมณ์และพิธีกรรมทางสงฆ์ รวมถึงเปิดให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาขอพรและแก้บนด้วย

จากความเป็นมาของศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต พิธีกรรมการก่อสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่เข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ และความสำคัญของการจัดพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชมีองค์ประกอบอย่างไรและประกอบขึ้นด้วยเหตุผลใด รวมทั้งองค์ประกอบเหล่านั้นได้ทำให้พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร

นอกจากนี้การที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งในและนอกพื้นที่ยังคงเข้าร่วมพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ในปี พ.ศ.2556 จนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมยังคงมีหน้าที่บางประการที่ตอบสนองต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) อันเป็นทฤษฎีที่มองว่าวัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในสังคม ทฤษฎีนี้จะทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลจากการศึกษาจะทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึงเป็นการศึกษา รวบรวม บันทึก องค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) มีแนวคิดหลักที่ว่าสถาบันทางวัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ในสังคม ทั้งทางด้านสรีรวิทยาและจิตวิทยา นักทฤษฎีหน้าที่นิยมคนสำคัญ มาลินอฟสกี (Malinowski) ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ชั้นของมนุษย์ คือ

1. ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน คือความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น อาหาร ยารักษาโรค
2. การต้องการทางด้านสังคม เป็นความร่วมมือกันทางสังคม และ
3. ความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ

มาลินอฟสกี (Malinowski) ได้เน้นให้เห็นว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ของตนเอง คือการตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ขั้นใดขั้นหนึ่งหรือทั้งสามขั้นที่กล่าวมา (Malinowski, 1884 อ้างถึงใน จุฑามาศ นิธิพานิช, 2555)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคมถึง 10 สิงหาคม 2561 บริเวณศาลหลักเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่มคือ 1. กลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบไปด้วยพราหมณ์ที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมในวันที่ 31 กรกฎาคมถึง 4 สิงหาคม 2561 และเจ้าหน้าที่เทศบาลนครนครศรีธรรมราชที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิธีกรรม 2. กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประกอบด้วยผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่เป็นคนในพื้นที่ โดยกำหนดเกณฑ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนในพื้นที่คือ 1. มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่กำเนิด 2. ไม่เคยย้ายถิ่นฐานในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา 3. ไม่ได้กำหนดเพศ อายุ และศาสนาของผู้ให้ข้อมูล 4. มาเข้าร่วมพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชในปี 2561 และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนนอกพื้นที่ คือผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชในปี 2561 โดยไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งไม่ได้กำหนดเพศ อายุ และศาสนาของผู้ให้ข้อมูล เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยคำถามแบบมีโครงสร้างและคำถามแบบปลายเปิด จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีหน้าที่นิยมและนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช มีองค์ประกอบในพิธีกรรม ดังนี้

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้ที่มีหน้าที่หลักในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง พราหมณ์จะมีหน้าที่หลักในการจัดเตรียมเครื่องบูชาและกล่าวโองการต่อเทพเจ้าเพื่อให้เทพเจ้ารับรู้ว่ามีผู้เข้าร่วมพิธีกำลังดำเนินพิธีกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใด

“...ผู้ประกอบพิธีเป็นเหมือนกับไปรษณีย์ เพื่อส่งสารจากคนให้เทพเจ้ารับรู้...”

(โหรารัฐพล แก้วประทุม, สัมภาษณ์วันที่ 2 สิงหาคม 2561)

นับได้ว่าพราหมณ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม หากไม่มีพราหมณ์พิธีกรรมก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ เพราะเชื่อกันว่าพราหมณ์เป็นเพียงผู้เดียวที่สามารถติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าได้

ผู้เข้าร่วม

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เป็นงานสำคัญระดับจังหวัด ทำให้มีผู้ที่ศรัทธา นับถือเจ้าพ่อหลักเมืองจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาเข้าร่วมในพิธีกรรม

คนในพื้นที่

ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัด ประกอบกับพิธีกรรมที่เข้มข้น รวมถึงความอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่หลายคนพบเห็นและเล่าสู่กันฟังจากปากต่อปาก ทำให้คนในพื้นที่ต่างก็เคารพศรัทธาต่อศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมาก

คนนอกพื้นที่

ความศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชได้แพร่กระจายออกไปจนทำให้ผู้คนจากทั่วทุกสารทิศเดินทางเข้ามากราบไหว้และร่วมในพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมือง

“...พี่เพียร์เป็นคนจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่มาอยู่นครปีนี้เข้าปีที่สามแล้ว ... ที่นครพี่ศรัทธามาก ปกติพี่ก็มาไหว้ประจำ มาเกือบทุกเดือนเลยคะ...”

(ปวีศา ทาจันท์, สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2561)

คนจากในพื้นที่และนอกพื้นที่ต่างเข้าร่วมพิธีกรรมด้วยความศรัทธาเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมืองมีผลทางใจต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรม อีกทั้งการที่คนในพื้นที่และนอกพื้นที่ต่างนับถือเจ้าพ่อหลักเมืองเหมือนกันก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเดียวกัน

ตำแหน่งที่ตั้ง

สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีหลักจะเป็นทางด้านทิศเหนือของศาลหลักเมือง ตั้งปะรำพิธีด้านหน้าศาลหลักเมือง การหันหน้าเข้าหาหลักเมืองหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงกระทำขึ้นเพื่อให้ผู้นำในการประกอบพิธีได้กล่าวโองการถึงเทพหลักเมืองโดยตรง และผู้เข้าร่วมพิธีได้ร่วมบูชาบวงสรวงและอธิษฐานจิตถึงเทพหลักเมืองด้วย

เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย

บายศรี

บายศรีที่สำคัญในพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจะมี 5 อย่าง คือ บายศรีปากชาม ใช้เพื่อใช้ในสำหรับ บายศรีพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพรหม บายศรี 9 ชั้นหรือบายศรีต้น เป็นสัญลักษณ์แทนเทวดาที่อยู่ในต้นไม้ที่ถูกตัดไปแล้ว นำมาตั้งเชิญให้เป็นเทพรักษาในปะรำพิธี บายศรีเทพ เป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้า และบายศรีพญานาค เป็นสัญลักษณ์ของพญานาคที่เชื่อกันว่าคอยปกป้องคุ้มครององค์จตุคามรามเทพ

การจัดบายศรีในพิธีกรรมมีขึ้นเพื่อเป็นที่สถิตของเทพแต่ละองค์ บายศรีจึงสื่อถึงความเป็นสิริมงคล เพราะเป็นตัวแทนของเทพแต่ละองค์ว่าได้มาเข้าร่วมในพิธีกรรมแล้ว การจัดบายศรีในปะรำพิธีจึงเป็นการแผ่บุญบารมีว่าพิธีกรรมนี้จะสำเร็จผล เพราะมีเทพเจ้ามาเข้าร่วมในพิธีกรรม

อาหารคาวหวาน ผลไม้ น้ำ

อาหารคาวหรือมีจจะมังสาหาร ประกอบด้วย หัวหมู เป็ดหนึ่ง ไก่หนึ่ง ปลานึ่ง กุ้งนึ่ง ปูหนึ่ง ผลไม้ 5 ชนิด ไม่มีกำหนดแน่นอน แล้วแต่พราหมณ์และเจ้าภาพ พราหมณ์บางคนกำหนดว่าจะต้องมีผลไม้คือ มะพร้าว กล้วย อ้อยเนื่องจากผลไม้สามชนิดนี้เป็นอาหารของช้าง ช้างหมายถึงพระพิฆเนศซึ่งเป็น เทพเจ้าที่ชาวฮินดูให้ความเคารพนับถือว่าเป็นเทพแห่งความสำเร็จทั้งปวง หากนำผลไม้ทั้งสามชนิดมาประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมก็จะสำเร็จผล

ขนมหวาน 5 อย่าง ไม่มีกำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับพราหมณ์และเจ้าภาพ แต่ขนมที่ขาดไม่ได้เลยในพิธีกรรมคือขนมต้มขาวขนมต้มแดง ขนมต้มขาวแทนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ขนมต้มแดงแทนครูบาอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ปัจจุบันมักจะพบขนมไทย เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เป็นขนมหลักในการจัดเครื่องบูชา เนื่องจากมีชื่อเป็นมงคลและหาซื้อได้ง่าย

น้ำเปล่าเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สำคัญในการตั้งเครื่องบูชา ขาดไม่ได้ แต่ปัจจุบันมีการประยุกต์นำ น้ำหวานชนิดอื่น ๆ ในท้องตลาดมาไหว้บูชาเทวดาด้วย เช่น น้ำอัดลม ชาเขียวสีใส น้ำผลไม้

การจัดอาหารคาวหวาน ผลไม้และน้ำทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องเสวยของเทพเจ้าที่มาเข้าร่วมในพิธี เมื่อเทพเจ้าที่มาเข้าร่วมพิธีได้เสวยเครื่องเสวยเหล่านี้อย่างอิมหันสำราญจนพึงพอใจ เทพเจ้าก็จะประทานพรให้ตามที่ผู้เข้าร่วมพิธีร้องขอ

เครื่องประโคม

เครื่องประโคม ประกอบด้วย สังข์ บัณเฑาะว์ ฆ้อง โดยเครื่องประโคมทั้งสามชนิดแทนเทพสามพระองค์ คือ สังข์แทนพระนารายณ์ บัณเฑาะว์แทนพระศิวะ เพราะเป็นเครื่องดนตรีของพระศิวะ ฆ้องคือเสียงของพระพรหมที่มีการตีฆ้องบนสวรรค์ การประโคมเครื่องดนตรีทั้งสามชนิดนี้เพื่อส่งเสียงแห่งความศักดิ์สิทธิ์ออกไป เมื่อเสียงนี้กระจายออกไปเป็นสัญญาณว่าปวงเทพได้รับรู้พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แล้วและมาร่วมอวยพรให้พิธีกรรมสำเร็จผล

พิธีกรรมและขั้นตอนในพิธีกรรม

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชประกอบไปด้วยพิธีกรรมหลักคือพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช และพิธีกรรมย่อย ได้แก่ พิธีอัญเชิญองค์พ่อจตุคามรามเทพ พิธีกรรมทางสงฆ์ พิธีบูชาธาตุ พิธีอารตีไฟ และพิธีเทกระเจาด โดยพิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมทางพราหมณ์ – ฮินดูและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

พิธีบวงสรวง

พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบไปด้วยขั้นตอนย่อย ๆ สามขั้นตอน คือ

1. การอธิษฐานถึงเทวดา

วัตถุประสงค์หลักของขั้นตอนนี้เป็นการส่งสาส์นถึงเทวดาว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประกอบพิธีกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใดและต้องการให้เทวดาช่วยเหลือในเรื่องใด

2. บูชาครู

การบูชาครูมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครูของผู้ประกอบพิธีหนุนนำให้การประกอบพิธีกรรมสำเร็จผล ไม่มีอุปสรรค เป็นการระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่เคยสั่งสอน เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ของพราหมณ์ต่อครูของตน หลังจากนั้นพราหมณ์จะกล่าวโองการชุมนุมเทวดาและถวายเครื่องบูชาต่อเทพพระหลักเมืองและเทวดาทูกองค์ที่มาพร้อมในพิธี

3. การขอพร

ภายหลังจากถวายเครื่องบูชาแล้ว พราหมณ์จะกล่าวโองการขอพร ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะขอพรภายในใจถึงเทวดาร่วมกัน เมื่อพราหมณ์กล่าวโองการจบถือว่าพิธีกรรมบรรลุผลเพราะเทวดาได้ให้พรตามที่ผู้เข้าร่วมงานร้องขอแล้ว หลังจากนั้นพราหมณ์ทำการลาเครื่องสังเวย พราหมณ์กล่าวโองการส่งเทวดากลับสวรรค์ เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีอัญเชิญองค์พ่อจตุคามรามเทพ

องค์จตุคามรามเทพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชให้ความเคารพนับถือเพราะมีตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ในอดีต ดังนั้นเมื่อจะทำพิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช จึงต้องอัญเชิญองค์จตุคามรามเทพเข้ามาในปะรำพิธีเป็นอันดับแรก จุดเริ่มต้นของจตุคามรามเทพเริ่มต้นจากการที่ พล.ต.ท.สรรเพชญ์ ธรรมานุกุล เดินทางไปทอดกฐินที่วัดนางพญา จังหวัดนครศรีธรรมราช วันนั้นท้าวจตุคามรามเทพได้เข้ามาประทับทรง และบอกให้สร้างเสาหลักเมืองขึ้นมาใหม่ ต่อมาจึงได้มีการจัดสร้างเสาหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นในปี พ.ศ. 2528 และมีการสร้างวัดมุงมงคลที่ชื่อจตุคามรามเทพเพื่อหารายได้สร้างศาลหลักเมืองขึ้น (ศุภสันต์ ฉายนียโยธิน, 2554, น.31-32)

สำหรับขั้นตอนในพิธีกรรม เริ่มต้นจากการรับรูปหล่อองค์จตุคามรามเทพซึ่งอัญเชิญมาจากวัดนางพญาลงมายังปะรำพิธี หลังจากที่พราหมณ์กล่าวโองการอัญเชิญองค์จตุคามรามเทพเข้ามาในปะรำพิธีแล้วก็จะตักลงสะบัดชัยเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย แสดงการเริ่มต้น หลังจากนั้นมีการรำถวายพญานาคเนื่องจากมีความเชื่อกันว่าองค์จตุคามรามเทพมีพญานาคคอยปกปักรักษาคุ้มครอง

พิธีกรรมทางสงฆ์

ภายหลังจากเสร็จพิธีอัญเชิญองค์จตุคามรามเทพแล้ว มีการนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 109 รูป เข้าไปบริเวณลานด้านข้างของศาลหลักเมือง โดยจะแบ่งพระสงฆ์แยกออกเป็นทีละ 25 รูปทั้งหมด 4 ทีศ และนิมนต์พระเกจิอาจารย์ 9 รูปขึ้นบนศาลหลักเมืองเพื่อปลุกเสกวัตถุมงคลที่ญาติโยมและลูกศิษย์ได้เตรียมไว้ วัตถุมงคลที่เตรียมไว้สำหรับปลุกเสกโดยมากจะเป็นผ้ายันต์พิมพ์พระกาฬและจตุคามรามเทพ หลังจากนั้นพระสงฆ์ทั้ง 109 รูปเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชและผู้เข้าร่วม

พิธีบูชาราหู

สาเหตุที่ต้องประกอบพิธีกรรมนี้ในพิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากเมื่อย้อนไปในปี 2528 มีการประกอบพิธีปลุกยักษ์วัดพระธาตุขึ้นในพิธีกรรมก่อสร้างศาลหลักเมืองเพื่อให้ต้นขึ้นมาดูแลบ้านเมือง ดังนั้นการทำพิธีบูชาราหูจึงเป็นการบูชายักษ์ที่ดูแลเมืองนครศรีธรรมราช การทำพิธีกรรมนี้นั้นยังหนึ่งก็เพื่อให้คนเกรงกลัวที่จะทำความชั่วและคิดร้ายทำลายบ้านเมือง เนื่องจากเกรงกลัวยักษ์ที่คอยดูแลบ้านเมืองที่ยังคงตื่นและคอยกำจัดคนชั่วออกไป ถือเป็น การสร้างกุศโลบายอย่างหนึ่งให้คนในจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่คิดร้ายต่อบ้านเมือง

“...ตอนนั้นเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเนี่ยมีความเชื่อว่ายักษ์ที่ดูแลบ้านดูแลเมืองที่ปกปักรักษาเราจะต้องบูชาละ เพื่อที่ว่าอีกนัยหนึ่งก็เพื่อที่จะให้คนชั่วเกรงกลัวต่อบาป...”

(พราหมณ์ประกาย ณ สงขลา, สัมภาษณ์วันที่ 15 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้คนไทยโดยทั่วไปยังเชื่อว่าเมื่อมีดวงราหูเข้าจะเกิดความโชคร้ายแก่ตนเองและครอบครัว อีกนัยหนึ่งของการบูชาราหูจึงเพื่อเรียกขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้ใดที่คิดว่าดวงไม่ดีหรือโชคร้ายก็จะรู้สึกสบายใจขึ้นเมื่อได้มาร่วมพิธีบูชาราหู พิธีกรรมจึงมีส่วนในการสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจและความรู้สึกปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมพิธี

ขั้นตอนของการบูชาราหูเริ่มต้นด้วยการนำของบูชาที่มีสีดามาจัดวาง พราหมณ์อ่านโองการบูชาเทพราหู พร้อมทั้งประโคมสังข์ บัณเฑาะว์ ช้อง หลังจากพราหมณ์อ่านโองการจบ ประธานในพิธีนำบายศรีไปตั้งในศาลบริวารทั้ง 4 ทิศ เป็นอันเสร็จพิธีบูชาพระราหู

พิธีอารตีไฟ

พิธีอารตีไฟเกิดจากความเชื่อของชาวฮินดูที่เชื่อว่าอัคนีเป็นเทพที่มีหน้าที่เสวยอาหารและเครื่องสังเวย เมื่อพราหมณ์ประกอบพิธีบูชาไฟที่เรียกว่าอัคนีโหดระ พราหมณ์จึงสวดมนต์อ้อนวอนให้เทพอัคนีช่วยเป็นสื่อนำเครื่องสังเวยไปถวายต่อทวยเทพบนสวรรค์ เมื่อเปลวไฟลุกโชนขึ้นจึงมีความหมายว่าเทพอัคนีได้นำเครื่องสังเวยเหล่านี้ขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ และนั่นหมายความว่าเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์ได้รับรู้วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมแล้ว (พระครูวิศาลวรรณ, 2558)

พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจะใช้ถึงไฟเพื่อก่อกองไฟและบูชาเทพเจ้า โดยจะใช้อุปกรณ์จากอินเดียโดยเฉพาะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมกันโยนถ่านไฟ ฟืนและการบुरกลงในถึงไฟร่วมกัน นัยสำคัญของพิธีกรรมนี้เพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายและเป็นการขอพรจากเทพเจ้าตามความเชื่อของคนฮินดูที่เชื่อกันว่าเมื่อบูชาเทพเจ้าแล้วจะต้องใช้ไฟเพื่อสมโภชสิ่งนั้นและเผาผลาญสิ่งอัปมงคล เพราะไฟเป็นสัญลักษณ์ของการเผาไหม้ อีกนัยหนึ่งไฟก็เป็นสัญลักษณ์ของความสว่างไสว สื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ก่อเกิดสติปัญญา ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีก็จะรู้สึกสบายใจหลังจากได้ประกอบพิธีกรรมนี้

พิธีเทกระจาด

พิธีเทกระจาดเป็นการบริจาคทาน ในอดีตจะเป็นการนำอาหารมาร่วมกันจัดตั้งโรงทานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้รับประทานร่วมกัน แต่สำหรับในปี พ.ศ. 2561 เป็นการแจกข้าวสารอย่างเดียวเท่านั้น จำนวน 6,000 ถุง สำหรับเงินทุนที่นำมาซื้อข้าวสารแจกจ่ายได้มาจากผู้ที่มีจิตศรัทธาจากทั่วทุกพื้นที่เป็นการร่วมทำบุญใหญ่ในงานมงคลของจังหวัดนครศรีธรรมราช

เห็นได้ว่าองค์ประกอบในพิธีกรรมมีความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมือง นครศรีธรรมราช ไม่อาจขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปได้ องค์ประกอบในพิธีกรรมจึงมีหน้าที่สำคัญในการที่จะทำให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม นั่นคือการปฏิบัติบูชาเพื่อให้เทพเจ้าตามความเชื่อของศาสนาฮินดูพึงพอใจและประทานพรให้ตามและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมร้องขอ ในขณะที่เดียวกันพิธีกรรมย่อยบางพิธีกรรมอย่างพิธีอารตีไฟ ได้ใช้ไฟเป็นวัตถุสัญลักษณ์เพื่อแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าพิธีกรรมบรรลุผลตามความเชื่อของฮินดูที่เชื่อว่าไฟจะทำให้เทพเจ้ารับรู้ถึงจุดประสงค์ในการประกอบพิธีกรรม เห็นได้ว่าทั้งองค์ประกอบในพิธีกรรม พิธีกรรมหลักและพิธีกรรมย่อย ล้วนมีขึ้นเพื่อเชื่อมโยงให้คนกับเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติได้ติดต่อสื่อสารกัน

นอกจากนี้พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชยังได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

1. บทบาทในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

พิธีกรรมมีบทบาทในการสร้างความหวังให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เห็นได้จากการอธิษฐานถึงเทวดา และการขอพรจากเทวดา ซึ่งต่างเป็นขั้นตอนหนึ่งของพิธีกรรมบวงสรวงศาลหลักเมือง โดยผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมักอธิษฐานและขอความเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัวในเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนการเข้ามากราบไหว้หรือบนบานส่วนบุคคล

“...ขอเรื่องความปลอดภัย ให้มีความสุขความเจริญทุกด้านแหละนะ ขอแบบเหมาๆไปเลย....”

(ชนพร ศิริกิจพุทธศักดิ์, สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2561)

การอธิษฐานและขอพรดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้เข้าพิธีกรรมร่วมเกิดความหวังว่าความทุกข์ใจ ปัญหา และเรื่องที่ร้องขอต่อเทพเจ้าจะส่งถึงเทพเจ้าให้ได้รับรู้และบังเกิดผลตามที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมอธิษฐาน

นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีบทบาทในการช่วยคลายความกังวลทางด้านจิตใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เห็นได้จากพิธีกรรมบูชาราหู โดยพิธีกรรมนี้จะอิงอยู่กับความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับดวงราหู คือผู้ที่เชื่อว่าดวงจะตกและเกิดโชคร้ายขึ้นกับตนเอง การเข้าร่วมพิธีกรรมนี้จะช่วยผ่อนคลายความกังวลให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าตนเองดวงตกจากดวงราหู สำหรับผู้ที่ไม่ได้เชื่อว่าดวงตกหรือโชคร้าย แต่เมื่อได้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้จะคลายความกังวลว่าตนจะไม่ประสบกับโชคร้าย

“....การไหว้ราหูหรือบูชาราหูในค้ำคืนนั้นเพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายและเรียกขวัญกำลังใจของผู้ที่ศรัทธาในองค์เทพกิติ ของผู้ที่อยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ตี...”

(พรหมณ์ประกาย ณ สงขลา, สัมภาษณ์วันที่ 15 สิงหาคม 2561)

ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของศาลหลักเมืองทำให้ผู้ศรัทธาที่มาเข้าร่วมในพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เกิดความรู้สึกว่ามีที่พึ่งพิงทางจิตใจ ได้บอกกล่าวถึงปัญหาภายในจิตใจ รวมถึงสิ่งที่คาดหวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้ เมื่อได้ประกอบพิธีกรรมแล้วก็ก่อให้เกิดความสบายใจจากการได้ปลดปล่อยความทุกข์ใจบางประการ รวมถึงสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ผ่อนคลายความกังวล และก่อให้เกิดความหวังแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. บทบาทในการสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีกรรมหลาย ๆ พิธีกรรมในงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ของการทำกิจกรรมร่วมกันของคนจากทั้งในและนอกพื้นที่ทุกภาคส่วน เห็นได้ชัดจากพิธีเทกระจาด ซึ่งเป็นพิธีที่ให้ผู้ศรัทธาและมีกำลังทรัพย์เพียงพอ ร่วมกันสร้างกุศลโดยการแจกจ่ายข้าวของให้กับชาวบ้านในพื้นที่และผู้เข้าร่วมพิธีกรรม กิจกรรมระหว่างดำเนินพิธีกรรมเทกระจาดทำให้คนจากในพื้นที่และนอกพื้นที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อันเนื่องจากการพบปะหรือเพื่อตกลงกันว่าแต่ละคนจะบริจาคปัจจัยสิ่งใดในพิธีกรรมในแต่ละปีผู้ที่ศรัทธาจะร่วมกันนำอาหารคาวหวาน ผลไม้ มาร่วมกันจัดตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านในพื้นที่และผู้เข้าร่วมพิธี แต่ในปี 2561 มีการหารือและตกลงกันว่า จะแจกจ่ายข้าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จำนวน 6,000 ถุง เห็นได้ว่าพื้นที่ของพิธีกรรมได้หลอมรวมคนจากทั้งในและนอกพื้นที่ทุกสาขาอาชีพให้เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน และได้ร่วมพบปะหรือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความรักใคร่ผูกพันและสมัครสมานสามัคคีกัน

“...มันจะมีวันหนึ่งที่เรียกว่าวันเทกระจาด ผมก็จะไปร่วม ... แล้วแต่ว่าคณะกรรมการจะจัดให้ว่าท่านนายกมาโนชปีนี้ท่านเหมาะสมที่จะต้องให้อะไร เราก็จะมีส่วนร่วมในการบริจาคไป เป็นการทำบุญร่วมกับพี่น้องประชาชน แต่ละคนก็หลังไหลมา มากันทั่วประเทศเลยไม่ใช่มาแค่คนระนะ ต่างจังหวัดที่เขารู้เขาเลื่อมใสเขาก็จะมา...”

(มาโนช เสนพงศ์, สัมภาษณ์วันที่ 29 กรกฎาคม 2561)

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช นับว่าเป็นพิธีกรรมที่ผู้คนจากหลากหลายพื้นที่และหลากหลายอาชีพ อันเป็นตัวแทนของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเข้ามาร่วมในพิธีกรรม เพื่อร่วมกันทำให้พิธีกรรมนี้ดำเนินไปด้วยความราบรื่น ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมต่างชกชนคนในครอบครัวมาเข้าร่วมงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อความเป็นสิริมงคล สถาบันการเมืองการปกครอง ที่มีเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชเป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมดูแลการจัดพิธีกรรมสถาบันเศรษฐกิจ ซึ่งมีกลุ่มเซียนพระเป็นกลุ่มหลักในการเข้ามาขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในช่วงการทำพิธีสมโภชศาลหลักเมือง รวมถึงกลุ่มนายทุนนักธุรกิจ ที่เข้ามาเป็นกำลังหลักทางด้านเงินทุนในการจัดงานนี้ สถาบันทางศาสนา อันเป็นสถาบันหลักในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางศาสนาพุทธ ที่มีพระสงฆ์ร่วมกันเจริญพระพุทธมนต์ ศาสนาฮินดูอันมีพรหมณ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธี เห็นได้ว่าทุกสถาบันต่างผนึกกำลังร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อให้พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชดำเนินไปด้วยความราบรื่น พิธีกรรมจึงเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงสถาบันต่างๆในสังคมให้ทำหน้าที่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นระบบ

3. บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและสร้างปทัสสถานให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมบางประการให้กับผู้เข้าร่วมพิธี โดยพิธีกรรมได้แฝงกุศโลบายบางอย่าง รวมทั้งข้อคิดในการปลูกฝังคุณธรรมทางอ้อมไว้ในพิธีกรรมด้วย เห็นได้จากพิธีบูชาราหูที่มีการแฝงกุศโลบายบูชายักษ์จากวัดพระธาตุเพื่อตอกย้ำให้รู้ว่ายักษ์จากวัดพระธาตุยังคงดูแลบ้านเมืองและคอยกำจัดคนคิดร้ายกับบ้านเมือง กุศโลบายเช่นนี้ปลูกฝังให้คนในจังหวัดนครศรีธรรมราชประพฤติดีประพฤติชอบ รักบ้านเมืองและมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน

นอกจากนี้ในพิธีกรรมบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ในขั้นตอนการบูชาครูซึ่งพราหมณ์ จะกล่าวถึงครูของตนที่เคยสั่งสอนตนมา ขั้นตอนการบูชาครูนี้จึงเป็นการปลูกฝังคุณธรรมทางอ้อมให้กับ ผู้เข้าร่วมพิธีให้ระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณ เป็นการแสดงความกตัญญูทเวทีซึ่งเป็น สิ่งที่คนในสังคมไทยปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน คุณค่าเหล่านี้ถูกแฝงอยู่ในพิธีกรรมสมโภช ศาลหลักเมืองเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อความเจริญในชีวิต

4. บทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการมี เสาหลักเมือง อันเป็นหลักชัยของบ้านเมือง เป็นสัญลักษณ์ของการก่อสร้างเมืองในอดีตของผู้ก่อตั้ง บ้านเมืองในเวลานั้น หลักเมืองได้ตอกย้ำให้เห็นถึงความเป็นมาอันยาวนานของจังหวัดนครศรีธรรมราชใน ประวัติศาสตร์ ประกอบกับการที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีศาลพระเสื้อเมือง อันเกิดจากความเชื่อโบราณ ที่เชื่อว่าหากมีการสร้างศาลหลักเมืองจะต้องมีการสร้างศาลพระเสื้อเมืองควบคู่ด้วย การที่จังหวัด นครศรีธรรมราชมีศาลพระเสื้อเมืองมาตั้งแต่ในอดีตถือได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าจังหวัด นครศรีธรรมราชมีหลักเมืองมาตั้งแต่ในอดีต การเชื่อมโยงเวลาในทางประวัติศาสตร์กับพื้นที่ของหลักเมือง ในปัจจุบัน จึงยิ่งทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่เมืองเก่าในประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เด่นชัดมากขึ้น

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากจะเป็นพื้นที่ที่มีพระบรมธาตุที่บรรจุพระบรม สารริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีเสาหลักเมืองที่เก่าแก่และมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ เคารพเลื่อมใสของผู้ศรัทธาทั้งคนจากในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทำให้มีบุคคลสำคัญในประเทศเดินทางมา เพื่อกราบไหว้อยู่เสมอ ทั้งนักการเมืองระดับชาติ หรือนักธุรกิจระดับประเทศ ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อ องค์ตุศคามรามเทพเป็นทุนเดิม ก็มักมากราบไหว้ขอพรที่ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชด้วยตนเอง รวมถึง นานักฟุตบอลในทีมที่ตนเองเป็นผู้ดูแลมากราบไหว้หลังจากประสบชัยชนะในการแข่งขัน

“...ไม่ได้บน แต่จะขอพรท่าน แล้วก็ขอพรทุกครั้งก็ได้ชัยทุกทีก็ต้องกลับมากราบท่าน ... เมื่อเรา ไปถึงที่นั่นแล้วนักเตะเราก็ต่างศาสนา เมื่อเรานำสิ่งที่เราเคารพ แล้วเราก็คิดว่าเป็นสิ่งที่ดี นักเตะทุกคนเค้า ก็เชื่อและยึดมั่นแล้วก็มี ความสบายใจ...”

(วิชัย ศรีวัฒนประภา, สัมภาษณ์วันที่ 1 กรกฎาคม 2559)

อ้างอิง : <https://www.youtube.com/watch?v=lmqG56SqnAU>

เห็นได้ว่าศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับคนทุกพื้นที่และ ทุกสาขาอาชีพ สะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเมืองแห่งความศักดิ์สิทธิ์จนผู้คนปรารถนาจะ เดินทางมาเพื่อกราบไหว้และร่วมพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช

อีกทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราชยังเป็นเมืองเก่าแก่ที่ร่ำรวยด้วยวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นผ่าน พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีการยึดถือแบบแผนดั้งเดิมของพิธีกรรมในอดีตมาใช้ จนถึงในปัจจุบัน เพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเก่าแก่และเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากศาลหลักเมืองจังหวัดอื่น

พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ได้สร้างอัตลักษณ์ที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับคน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ว่าพวกเขาไม่ได้ไร้ราก แต่เกิดและเติบโตในเมืองหรือจังหวัดที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีพิธีกรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองทาง

วัฒนธรรมมาตั้งแต่ในอดีต พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชได้สร้างอัตลักษณ์ให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อสื่อความหมายและบ่งบอกตัวตนของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้เป็นอย่างดี

5. บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราช

พื้นที่ของพิธีกรรมมีส่วนในการสร้างมูลค่าหรือเศรษฐกิจให้กับคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช สิ่งสำคัญที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้กับจังหวัดคือจตุคามรามเทพอันเป็นเทพที่คนในจังหวัดนครศรีธรรมราชให้ความเคารพนับถือ การนำจตุคามรามเทพเข้ามาในพิธีกรรมทางสงฆ์นับเป็นการต่อรองอำนาจทางการค้าอย่างหนึ่ง พิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชได้เพิ่มมูลค่าให้กับจตุคามรามเทพและวัตถุมงคลที่ได้ผ่านการปลุกเสกในวันประกอบพิธีกรรม แม้ปัจจุบันวัตถุมงคลที่เป็นจตุคามรามเทพจะหาได้ทั่วไป แต่สำหรับวัตถุมงคลที่ผ่านการปลุกเสกโดยพระเกจิอาจารย์ 9 รูปในงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อีกทั้งยังผ่านการปลุกเสกในวันที่มีการอัญเชิญองค์จตุคามรามเทพเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมด้วยนับเป็นการสร้างเรื่องราวให้กับวัตถุมงคลเพื่อให้มีราคามากยิ่งขึ้น รวมถึงทำให้ความเชื่อศรัทธาต่อวัตถุมงคลเหล่านี้มีมากยิ่งขึ้นด้วย

อีกทั้งบุคคลสำคัญในการดูแลการจัดงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชก็เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและมีตำแหน่งสำคัญในการพระเครื่อง ทำให้มีการจัดตลาดพระขึ้นบริเวณด้านทิศตะวันตกของศาลหลักเมือง ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่ชั่วคราวเพื่อให้นักในชุมชนได้สร้างอาชีพ รวมถึงคนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นเซียนพระแต่ต้องการนำวัตถุมงคลมาให้เช่าต่อก็เป็นการไหลเวียนเงินให้กับคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

เห็นได้ว่าการปลุกเสกวัตถุมงคลในพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเป็นการสร้างเรื่องราวและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัตถุมงคล โดยใช้พื้นที่ทางพิธีกรรม พื้นที่ทางศาสนา และความเชื่อเข้าไว้ด้วยกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้พื้นที่ทางเศรษฐกิจของธุรกิจความเชื่อเหล่านี้ขยายตัวได้มากขึ้น จตุคามรามเทพมีราคาสูงขึ้น เป็นที่ต้องการมากขึ้น ทำให้ความเชื่อถือศรัทธาต่อจตุคามรามเทพยังคงดำรงอยู่ เมื่อจตุคามรามเทพยังคงเป็นที่ต้องการ ตลาดพระของจังหวัดนครศรีธรรมราชก็จะยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้เช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาองค์ประกอบในพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช พบว่าองค์ประกอบในพิธีกรรมทุกส่วนมีความสำคัญเท่าเทียมกันจนไม่อาจละเว้นสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ องค์ประกอบในพิธีกรรมแต่ละส่วนล้วนเชื่อมโยงกันให้สัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งพิธีกรรมหลักและพิธีกรรมย่อย ล้วนเป็นพิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสื่อสารไปยังเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติให้ได้รับรู้วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เชื่อว่าสามารถติดต่อสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้คนกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

ในส่วนของเครื่องบูชาถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อสื่อความหมายถึงเทพเจ้าให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดความมั่นใจว่าการประกอบพิธีกรรมในครั้งนี้จะบรรลุผล เห็นได้จากบายศรี ซึ่งมีขึ้นเพื่อเป็นที่สถิตของเทพแต่ละองค์ในพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ว่าเทพเจ้าอยู่ในพิธีกรรมและรับรู้การทำพิธีกรรมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว อาหารคาวหวานมีขึ้นเพื่อต้อนรับเทพเจ้า เป็นการจัดเตรียมเพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจและประทานพรให้ตามที่ร้องขอ เครื่องประโคมเป็นสัญลักษณ์แทนเทพ 3 องค์ คือ พระนารายณ์ พระศิวะ และพระพรหม การประโคมเครื่องประโคมเหล่านี้เพื่อส่งเสียงแห่งความ

ศักดิ์สิทธิ์ออกไปเป็นสัญญาณว่าเทพเจ้าได้รับการประกอบพิธีกรรมแล้ว เห็นได้ว่าทั้งพิธีกรรมหลักและพิธีกรรมย่อยรวมถึงองค์ประกอบในพิธีกรรมล้วนมีขึ้นเพื่อเชื่อมโยงคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติให้ติดต่อสัมพันธ์กันเป็นหลัก

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติก็ยังได้เชื่อมโยงเกาะเกี่ยวให้คนกับคนได้มีความสัมพันธ์ร่วมกัน พิธีกรรมจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน สะท้อนให้เห็นผ่านผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ อีกทั้งมนุษย์ได้ยกพื้นที่ศาลหลักเมืองให้เป็นหน้าที่ของอำนาจเหนือธรรมชาติในการควบคุมดูแลสถานที่ พื้นที่ของศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจึงกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติและคนกับคนเข้าไว้ด้วยกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านองค์ประกอบของตำแหน่งที่ตั้งในการประกอบพิธีกรรมด้วยเช่นกัน

การประกอบพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชยังได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมต่อผู้เข้าร่วมและจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 ประการ ได้แก่ 1.บทบาทในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งบทบาทนี้เป็นบทบาทสำคัญที่ทำให้เห็นวัตถุประสงค์หลักที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเดินทางมาร่วมพิธีกรรมสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล คลายความทุกข์ใจ และสร้างความหวัง สอดคล้องกับแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทต่างๆมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจเป็นหลัก (ศิราพร ณ ถกลาง, 2557, น.360) อีกทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม ที่มีแนวคิดหลักว่าวัฒนธรรมตอบสนองความต้องการจำเป็น 3 ชั้นของมนุษย์ได้แก่ ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความต้องการจำเป็นทางด้านสังคม และความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ (Malinowski 1884 อ้างถึงใน จุฑามาศ นิธิพานิช 2555) 2.บทบาทในการสร้างความรู้สึกร่วมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของสมาชิกในสังคม และเกิดความรู้สึกร่วมกัน รวมถึงได้เกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ A.R. Radcliffe Brown ที่ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า พิธีกรรมมีส่วนในการสร้างอารมณ์ร่วมให้กับสมาชิกในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยสร้างความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวกันของสมาชิกในสังคม (งามพิศ สัตย์สงวน 2551 อ้างถึงใน จุฑามาศ นิธิพานิช 2555) 3.บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและสร้างปทัสถานให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 4.บทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 5.บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช บทบาททั้ง 3 ประการนี้ได้ตอบสนองความต้องการทางด้านสังคม โดยได้สร้างประโยชน์ให้กับพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชทั้งในด้านอัตลักษณ์และด้านเศรษฐกิจของจังหวัด รวมถึงการนำเอาคุณธรรมจริยธรรมมาใช้สอดแทรกในพิธีกรรมเพื่อควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติในสิ่งที่ดีงามก็นับว่าเป็นการตอบสนองความต้องการจำเป็นทางด้านสังคมด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าบทบาททั้ง 5 ประการได้ตอบสนองความต้องการด้านใดด้านหนึ่งให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของมาลินอฟสกี (Malinowski) ตามทฤษฎีหน้าที่นิยมที่ให้ความสำคัญกับหน้าที่ของวัฒนธรรมว่าวัฒนธรรมจะต้องตอบสนองความต้องการขั้นใดขั้นหนึ่งหรือทั้งสามขั้นให้กับสมาชิกในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- จุฬามาศ นิธิพานิช. (2555). *ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: สาขาภูมิภาควิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เปรม ตินสุลานนท์และสุมล ดีคง. (2544). *พิธีเปิดศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- พระครูวิศาลวรคุณ. (2558). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องไฟในศาสนาฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). *รายงานการวิจัย ประเพณีสิบสองเดือน : พิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- ศิราพร ณ ถกลาง. (2557). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพลส จำกัด.
- ศุภสัณห์ ฉายนียโยธิน. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพในมุมมองของพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.